

Miłosz GAC

Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku¹

Katedra Nauk o Bezpieczeństwie

mgac@wsb.gda.pl

ORCID: 0000-0003-3006-7866

<https://doi.org/10.34739/dsd.2020.02.06>

ZAGROŻENIA PŁYNĄCE ZE STRONY FEDERACJI ROSYJSKIEJ DLA PAŃSTW REGIONU MORZA BAŁTYCKIEGO

ABSTRAKT: W artykule omówiono działania prowadzone przez Federację Rosyjską zmierzające do destabilizacji bezpieczeństwa euroatlantyckiego w regionie Morza Bałtyckiego. Szczególną uwagę zwrócono na strategię wojny nowej generacji, która charakteryzuje się aktywnością państwa na wielu frontach z wykorzystaniem metod politycznych, społecznych, militarnych oraz gospodarczych. W przypadku Rosji jest realizowana w celu odzyskania geopolitycznej kontroli nad państwami bałtyckimi oraz odbudowania strefy wpływów z czasów Związku Radzieckiego. Konsekwencją jest wzrost poczucia zagrożenia na Litwie, Łotwie i w Estonii. Celem artykułu jest przedstawienie rosyjskiej presji na system bezpieczeństwa narodowego państw regionu Morza Bałtyckiego.

SŁOWA KLUCZOWE: Rosja, Litwa, Łotwa, Estonia, NATO, Region Morza Bałtyckiego, zagrożenia hybrydowe

THREATS POSED BY THE RUSSIAN FEDERATION TO THE STATES OF THE BALTIC SEA REGION

ABSTRACT: The article discusses the activities carried out by the Russian Federation to destabilize Euro-Atlantic security in the Baltic Sea region. Particular attention was paid to the strategy of the war of the new generation, characterized by the state's activity on many fronts, with the use of political, social, military, and economic methods. In the case of Russia, the purpose of these methods is to regain geopolitical control over the Baltic States and to rebuild the sphere of influence from the times of the Soviet Union. The consequence of this is the increased sense of threat among the countries: Lithuania, Latvia and Estonia. The aim of the article is to present Russian pressure on the national security systems of the countries of the Baltic Sea region.

KEYWORDS: Russia, Lithuania, Latvia, Estonia, NATO, Baltic Sea Region, hybrid warfare

¹ The WSB University in Gdańsk; Poland.

WPROWADZENIE

Region Morza Bałtyckiego ze względu na sieć połączeń politycznych, militarnych i gospodarczych wpisuje się w szeroką strategię Federacji Rosyjskiej, która dąży do odzyskania dominacji nad państwami byłego bloku wschodniego. Nadrzędnym celem tej polityki jest podważenie wiarygodności NATO i dezintegracja Unii Europejskiej. Manifestacja ambicji geopolitycznych odbywa się za pomocą praktycznego wykorzystania wszelkich możliwych środków walki. Należy do nich zaliczyć zarówno środki pozawojskowe, jak i militarne. Na te pierwsze składają się celowo prowokowane działania służb specjalnych, organizowane na własnym terytorium i terytoriach państw nieprzychylnych Kremlowi. Należy do nich zaliczyć: szpiegostwo, korupcję, szantaż, cyberrozpoznanie, cyberataki, dezinformację oraz propagandę. Warto podkreślić, że kombinacja środków pozawojskowych w dalszym etapie może zostać zsynchronizowana z użyciem sił zbrojnych. Tak zidentyfikowana różnorodność elementów prowadzenia walki zyskała miano wojny nowej generacji z kolei w państwach zachodnich nadano jej nazwę wojny hybrydowej (ang. *hybrid warfare*).

W rozumieniu Rosjan za prekursora powyższej koncepcji uważa się generała armii Walerija Gerasimowa, który podczas konferencji w Akademii Nauk Wojskowych w Moskwie nakreślił nowe zasady prowadzenia wojny z wykorzystaniem instrumentów politycznych, ekonomicznych oraz humanitarnych. Wystąpienie Szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej odbiło się szerokim echem, ponieważ pokazało sposób myślenia o wojnie rosyjskiego establishmentu polityczno-wojskowego. O skuteczności koncepcji rosyjskiego stratega przekonała się Ukraina, na której terytorium rosyjskie służby dokonały bezkrwawego zajęcia Półwyspu Krymskiego. Od tego momentu Rosja zaczęła realizować kompleksową politykę agresywną w regionie państw bałtyckich. Skupia się ona nie tylko na działaniach w przestrzeni informacyjnej, lecz także na licznych prowokacjach militarnych.

Powyższe wprowadzenie tematyczne doprowadziło do sformułowania głównego problemu badawczego wyrażającego się pytaniem: Jakie zagrożenia płyną ze strony Federacji Rosyjskiej dla państw bałtyckich? W celu rozwiązania głównego problemu badawczego sformułowano następujące problemy szczegółowe: Jakie znaczenie ma region Morza Bałtyckiego w rosyjskiej polityce bezpieczeństwa? Jakie działania o charakterze hybrydowym podejmuje Federacja Rosyjska wobec państw bałtyckich?

Sformułowanie problemów szczegółowych umożliwiło wygenerowanie głównego przyjętego celu badań, którym było dokonanie oceny zagrożeń płynących ze strony Federacji Rosyjskiej wobec państwa regionu Morza Bałtyckiego.

ZNACZENIE REGIONU MORZA BAŁTYCKIEGO W ROSYJSKIEJ POLITYCE

Region Morza Bałtyckiego ze względu na możliwość kształtowania sytuacji polityczno-militarnej w Europie uznawany jest przez Federację Rosyjską za klasyczny, morski region polityczno-strategiczny. Przyjęcie takiego założenia wiąże się z możliwością prowadzenia

wymiany handlowej z krajami Unii Europejskiej oraz państwami kontynentów amerykańskich tj. Stany Zjednoczone czy Brazylia. Należy zaznaczyć, że kluczową rolę w rosyjskiej strategii transportowej stanowią przede wszystkim Niemcy, które posiadają stałe połączenie z rosyjskimi portami Ust – Ługa, Baltijsk oraz Sankt Petersburg², w związku z czym port w Rostocku obsługuje około 70% (ok. 7 mln ton) wymiany towarowej, a port Sassnitz – Mukran, posiadający największą w Niemczech bazę promową dostosowaną do przeładunku wagonów szerokotorowych, dysponuje nabrzeżem pozwalającym na jednoczesny załadunek na prom 80 wagonów. Sytuacja ta niesie określone konsekwencje ekonomiczne związane ze zdominowaniem przez rosyjskie porty całości przewozów wokół Zatoki Fińskiej. Oprócz rozwiązań narzucających wykorzystanie zasad swobodnej żeglugi na Bałtyku Federacja Rosyjska dąży do uczynienia z tego akwenu kluczowego szlaku dla transportu ropy naftowej oraz gazu. Za przykład może posłużyć przebiegający po dnie Morza Bałtyckiego Gazociąg Północny (Nord Stream), który marginalizuje kraje tranzytowe takie jak Polska oraz republiki bałtyckie. Kontynuacją tego projektu jest rozbudowa Gazociągu o dwie kolejne nitki o łącznej przepustowości 55 mld m³ gazu ziemnego rocznie³. Przedsięwzięcie, w którym głównym udziałowcem jest spółka Gazprom, ma przede wszystkim wymiar polityczny i dotyczy umocnienia rosyjskiej pozycji w regionie Morza Bałtyckiego, a co za tym idzie stworzenia tak zwanej „pętli gazowej”, która ułatwiałaby ominięcie w dostawach gazu państw Europy Środkowo-Wschodniej. Podobna strategia przyświeca przesyłowi ropy naftowej przez Bałtycki System Rurociągowy BTS–2, łączący Uneczę w obwodzie briańskim z terminalem portowym w Ust – Ługa nad Zatoką Fińską, co stanowi alternatywę dla dotychczasowych tras tranzytowych w postaci ropociągu „Przyjaźń”, wiodącego przez Białoruś i Polskę do Niemiec. Strategicznym celem budowy BTS–2, którego szlakiem można przesyłać 50 mln ton ropy naftowej rocznie, jest przede wszystkim zredukowanie zależności od tranzytu tego surowca przez Białoruś, Polskę, Ukrainę i republiki bałtyckie⁴. Rosyjska aktywność w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego w regionie Morza Bałtyckiego skupia się na zdominowaniu w zakresie dostaw gazu oraz ropy państw Europy Środkowej oraz uniemożliwieniu tym krajom stworzenia infrastruktury pozwalającej na dywersyfikację dostaw obu surowców.

Istotnym uwarunkowaniem wpływającym na znaczenie Bałtyku w rosyjskiej polityce bezpieczeństwa jest wymiar narodowościowy w republikach bałtyckich. W Estonii oraz na Łotwie występuje duży odsetek ludności rosyjskojęzycznej, co otwiera przed Kremlen szerokie możliwości jej wykorzystywania dla własnych celów politycznych. W samej Estonii liczącej około 1,3 miliona ludności, 25% stanowi mniejszość rosyjskojęzyczna, która

² P. Mickiewicz, *Morze Bałtyckie w rosyjskiej polityce zagranicznej i strategii morskiej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” nr 7, Wrocław 2013, s. 152.

³ M. Rusz, *Bezpieczeństwo energetyczne w regionie Morza Bałtyckiego*, [w:] B. Pączek (red.), *Współczesne uwarunkowania bezpieczeństwa europejskiego*, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2016, s. 181.

⁴ P. Żurawski vel Grajewski, *Strategia Federacji Rosyjskiej wobec państw Morza Bałtyckiego*, „Analizy Natolińskie” nr 4(52)/2011, s. 20.

zamieszkuje północno-wschodnią część kraju⁵. Na Łotwie odsetek etnicznych Rosjan wynosi 26% przy populacji liczącej 2 mln ludności, z czego 80% zamieszkuje w dużych miastach, do których należy zaliczyć: Rygę, Widndawę oraz Lipawę⁶. Z punktu widzenia Federacji Rosyjskiej obecność mniejszości rosyjskojęzycznej w państwach bałtyckich daje możliwość utrzymania wpływów w regionie Bałtyku, tym samym strategia na Kremlu zakłada blokowanie procesu asymilacji lub emigracji bałtyckich Rosjan.

Kolejnym czynnikiem stanowiącym o znaczeniu Morza Bałtyckiego w polityce Federacji Rosyjskiej jest Obwód Kaliningradzki, który graniczy z Polską oraz Litwą. O jego wyjątkowości decyduje jego potencjał polityczno-gospodarczy, na który wpływa obsługa morskich linii komunikacyjnych takich jak: Arhus – Kilonia – Kaliningrad – Tallin, Sankt Petersburg – Kaliningrad – Kilonia, Ust – Ługa – Bałtysk – Mukran oraz Bałtysk – Karlshamn – Ronneby – Karlskrona⁷. Docelowo rosyjska enklawa w strategii Federacji Rosyjskiej ma stać się głównym bałtyckim portem przeładunkowym z państw europejskich, które po przeładunku na szynowe systemy transportowe dostarczane mają być na daleki wschód do portów Nachodka i Wostocznyj, a następnie do Japonii oraz Korei Południowej, a przez Morze Kaspijskie – w kierunku Oceanu Indyjskiego⁸. Należy podkreślić, że na terytorium Obwodu znajduje się jedyna na świecie przemysłowa kopalnia bursztynu, a zbadane złoża stanowią ponad 90% znanych światowych zasobów. W 2015 r. Kaliningradzki Kombinat Bursztynowy w miejscowości Jantarny wydobyl 313 ton surowca, a dochód ze sprzedaży wyniósł 1,3 mld rubli (ok. 21 mln USD)⁹. Ponadto obszar ten jest również bogaty w złoża ropy naftowej, której wielkość na szelfie bałtyckim ocenia się na setki milionów ton.

Obwód Kaliningradzki jest najbardziej wysuniętym na zachód terytorium Rosji, co ze względu na styczność ze strukturami NATO oraz Unią Europejską powoduje, że stanowi on niezwykle ważny element w rosyjskiej polityce bezpieczeństwa. Istotnym czynnikiem kształtującym znaczenie Obwodu jest potencjał morski, który wyznacza Flota Bałtycka z siedzibą w Bałtysku. O jej sile stanowią okręty o potencjale ofensywnym takie jak: niszczyciel „Nastojczywyj”, 2 fregaty projektu 11540 „Jastreb” „Nieustraszimyj” i „Jarosław Mudryj” oraz cztery korwety projektu 20380 „Stiereguszczyj”, „Sobrazitielnyj” i „Bojkij”. Warto podkreślić, że w składzie ugrupowania Południowego funkcjonuje 36 Brygada Okrętów Rakietowych, która dysponuje czterema kutrami rakietowymi projektu 1411T „Mołnija” oraz dwoma projektu 12441T „Kuznieck”¹⁰. W ramach Floty Bałtyckiej Rosja sformowała również grupy okrętów wojennych zdolnych do przenoszenia pocisków manewrujących „Kalibr–NK”, do których należy zaliczyć dwa małe okręty rakietowe projektu 21631 Bujan-M – „Zieliennyj Doł” i „Sierpuchow”, oraz oddany w grudniu 2018 r. okręt rakietowy „Mytiszczij” (567) projektu

⁵ Estonia Ethnic Group. „Index Mundi”, www.indexmundi.com/estonia/ethnic_groups.html (30.12.2019).

⁶ Latvia Ethnic groups. „Index Mundi”, www.indexmundi.com/latvia/ethnic_groups.html (30.12.2019).

⁷ P. Mickiewicz, *op. cit.*, s. 158.

⁸ *Ibidem*, s. 158.

⁹ A. Eberhardt, M. Menkiszak (red.), *Obwód Kaliningradzki 2016 społeczeństwo, gospodarka, armia*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2016, s. 12.

¹⁰ M. Dura, *Wpływ Marynarki Wojennej RP na rosyjską Flotę Bałtycką*, <https://www.defence24.pl/wpływ-marynarki-wojennej-rp-na-rosyjska-flote-baltycka-opinia> (28.12.2018).

22800 Karakurt¹¹. Poza licznymi okrętami bojowymi i kutrami szeregi Floty Bałtyckiej zasila pokaźny komponent lądowy, w ramach którego funkcjonuje: 79 Samodzielna Gwardyjska Brygada Zmechanizowana (Gusiew), 7 Gwardyjski Samodzielny Zmechanizowany Pułk Obrony Brzegowej (Kaliningrad), 11 Samodzielny Pułk Pancerny (Gusiew), 244 Brygada Artylerii (Kaliningrad), 152 Gwardyjska Brygada Rakietowa (Czerniachowski), 69 Samodzielny Gwardyjski Morski Inżynieryjny Pułk (Gwardiejsk) oraz 25 Samodzielna Brzegowa Brygada Rakietowa (Donskoje)¹². Z wyżej wymienionych związków taktycznych na uwagę zasługuje 152 Gwardyjska Brygada Rakietowa, która z końcem 2017 r. otrzymała systemy 9K720 Iskander-M, które mogą razić cele oddalone o 500 km, tym samym stanowią zagrożenie dla infrastruktury krytycznej całego regionu Morza Bałtyckiego, a w szczególności dla wszelkich sił NATO rozlokowanych w Europie Środkowo-Wschodniej¹³. W szeroki wachlarz wzmacniania potencjału bojowego Obwodu Kaliningradzkiego wpisują się także siły powietrzne, które stacjonują na lotnisku Czkałowski w Kaliningradzie. Na potencjał 72 Awiabazy Lotnictwa Morskiego Floty Bałtyckiej składają się maszyny „Su-24M”, „Su-30SM” i „Su-27”. Na przełomie 2018 i 2019 r. sformowano w obwodzie 689 Gwardyjski Pułk Lotnictwa Myśliwskiego, który oprócz standardowego uzbrojenia w „Su-27” w przyszłości ma zostać wzmocniony o „Su-27SM” oraz „Su-35S”. Wzmocnienie sił powietrznych wiąże się z szeroką rozbudową infrastruktury sił morskich i lądowych w Obwodzie Kaliningradzkim, który ma stanowić silnie umocniony i uzbrojony przyczółek dla potencjalnych działań przeciw NATO. Należy podkreślić, że bezpośrednie połączenie z Obwodem Kaliningradzkim jest jednym z priorytetów strategicznych rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Obszarem granicznym oddzielającym terytoria należące do Federacji Rosyjskiej od Białorusi jest leżący na pograniczu Polski i Litwy wąski pas nazywany „przesmykiem suwalskim”. Brak bezpośredniego dostępu i komunikacji lądowej z Obwodem Kaliningradzkim skutkuje rosyjskimi planami operacyjnymi zakładającymi zajęcie tego terenu, a w konsekwencji odłączenie krajów bałtyckich od NATO.

Mimo że obecnie wizja konwencjonalnego ataku na państwa bałtyckie jest mało prawdopodobna, to Rosja wzmacnia komponent wojskowy oraz demonstruje siłę militarną w regionie Bałtyku. Polityczno-wojskową obecność w regionie mają zapewnić militarne bastiony określane jako bańki antydostępowe (ang. anti-access/area denial, A2/AD). Rosyjski system A2/AD obejmuje cały katalog środków przeciwlotniczych i przeciwrakietowych, do których należy zaliczyć systemy S-400 oraz S-300. Należy podkreślić, że systemy S-400 wchodzące w skład 183 Pułku OPL Floty Bałtyckiej, posiadają zasięg pokrywający dużą część Polski, Litwy i Morza Bałtyckiego, co w przypadku konfliktu z Rosją znacznie utrudniałoby działania lotnictwu NATO. Do realizacji zadań w zakresie obrony wybrzeża Rosjanie dysponują rakietowym systemem obrony K-300P Bastion-P, który jest wyposażony w przeciwokrętowe, ponaddzwiękowe pociski

¹¹ M. Gawęda, *Twierdza Kaliningrad. Rosja umacnia „bastion”*, <https://www.defence24.pl/twierdza-kaliningrad-rosja-umacnia-bastion-analiza> (28.12.2018).

¹² *Ibidem*.

¹³ M. Zielonka, *Iskandery ćwiczą w Obwodzie Kaliningradzkim*, <https://www.defence24.pl/iskandery-cwicza-w-obwodzie-kaliningradzkim> (28.12.2018).

manewrujące P-800 Oniks/Jachont o zasięgu 300 km¹⁴. Systemy zasilające 25 Samodzielną Brygadę Raketową Obrony Wybrzeża w Obwodzie Kaliningradzkim w przypadku konfliktu zbrojnego miałyby za zadanie niszczenie celów naziemnych, głównie na terytorium Polski i państw bałtyckich. Na rosyjskie zdolności antydostępowe składają się również środki walki radioelektronicznej, do których należy zaliczyć zestawy 1RŁ257 Krasucha-4, dające możliwość zagłuszania sygnałów radiolokacyjnych¹⁵.

Wraz z militaryzacją regionu Morza Bałtyckiego Federacja Rosyjska demonstruje siłę militarną poprzez intensyfikację ćwiczeń wojskowych. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć manewry „Zapad”, które traktowane są na Kremlu jako element wojny informacyjnej z Zachodem. Ostatnia edycja odbyła się w 2017 r. na poligonach białoruskich i rosyjskich, skupiając według nieoficjalnych źródeł nawet 100 tysięcy żołnierzy. Manewry według oficjalnego scenariusza miały podnieść generalny poziom przygotowania i gotowości bojowej sił zbrojnych w tym przede wszystkim zdolności taktyki A2/AD. W ćwiczeniach wzięły udział jednostki całego Zachodniego Okręgu Wojskowego w tym siły powietrzne i obrony powietrznej, pododdziały Wojsk Powietrzno-Desantowych (przede wszystkim z 76 Dywizji Desantowo-Szturmowej z Pskowa), pododdziały 6 Armii z rejonu St. Petersburga, pododdziały 20 Gwardyjskiej Armii Ogólnowojskowej z Woroneża oraz Specnaz¹⁶. Podczas ćwiczeń Rosja testowała siły raketowe i artyleryjskie w tym również komponent morski Floty Bałtyckiej. W manewrach wzięła udział okrętowa grupa szturmowa, która przeprowadziła ostrzał artyleryjski celów powietrznych imitujących środki ataku lotniczego¹⁷. Korwety „Soobrazitelnyj”, „Bojkij”, „Stojkij” oraz „Stierieguszcij” przeciwiczyły elementy odpierania ataku z powietrza w tym również zadania z zakresu poszukiwania, identyfikacji i zniszczenia okrętu podwodnego umownego przeciwnika¹⁸. Taktykę A2/AD ćwiczą przede wszystkim poprzez przemieszczanie systemów obrony powietrznej z baz na terytorium Rosji na zachód, a kluczową rolę ogrywały wyrzutnie balistyczne „Iskander-M”. W ramach manewrów „Zapad” rosyjska armia dokonała próby raketowej pocisku „Iskander”, który pokonał drogę 480 km z poligonu Kapustin Jar na poligon Makat w Kazachstanie, łamiąc tym samym traktat INF (ang. *Treaty on Intermediate-range Nuclear Forces*, INF Treaty) o pociskach średniego zasięgu¹⁹. Zarówno wykorzystanie pocisków „Iskander”, jak i same ćwiczenia „Zapad” wpisują się w rosyjskie mechanizmy wojny hybrydowej nie tylko o charakterze militarnym, lecz także jako środek pośredniej presji w rywalizacji z państwami Sojuszu Północnoatlantyckiego.

¹⁴ M. Gawęda, *Rosyjskie bastiony A2/AD [ANALIZA]*, <https://www.defence24.pl/rosyjskie-bastiony-a2ad-analiza> (30.12.2019).

¹⁵ Rosyjskie zdolności w zakresie środków izolowania pola walki (A2AD) – wnioski dla NATO, <https://www.defence24.pl/rosyjskie-zdolnosc-w-zakresie-srodkow-izolowania-pola-walki-a2ad-wnioski-dla-nato> (30.12.2019).

¹⁶ A. Wilk, *Ćwiczenia Zapad-2017 – wojna (na razie) informacyjna*, Komentarze Ośrodek Studiów Wschodnich 2017 nr 249, s. 4.

¹⁷ *Na manewrach Zapad-2017 Flota Bałtycka ćwiczyła strzelanie artyleryjskie*, <https://www.gospodarkamorska.pl/MW,Sluzby-Morskie/na-manewrach-zapad-2017-flota-baltycka-cwiczylo-strzelanie-artyleryjskie.html> (30.12.2019).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ J. Palowski, *Iskandery na Zapad 2017. Strzelanie zakazanej rakiety?*, <https://www.defence24.pl/iskandery-na-zapad-2017-strzelanie-zakazanej-rakiety> (30.12.2019).

Manifestacja rosyjskiej siły militarnej mająca wzbudzić poczucie zagrożenia w państwach bałtyckich odbywa się w również za pomocą licznych prowokacji na morzu i w powietrzu. Nasilenie incydentów należy zaobserwować od 2014 r., kiedy to rosyjskie myśliwce oraz okręty Floty Bałtyckiej zbliżyły się do sfery powietrznej oraz wód terytorialnych Estonii i Łotwy aż 250 razy. W przypadku Litwy do najgłośniejszej prowokacji doszło we wrześniu 2014 r., kiedy to Rosjanie porwali litewski statek rybacki „Juros Vilkas”. Kuter został przejęty przez statek pod rosyjską banderą i odholowany do portu w Murmańsku. Oficjalny komunikat podany przez Rosjan, mówił o naruszeniu przez litewski kuter rosyjskiej strefy ekonomicznej, czemu zaprzeczyły zdjęcie satelitarne, które pokazały, że litewska załoga w chwili zatrzymania znajdowała się na wodach międzynarodowych²⁰. W konsekwencji statek został zwolniony w lutym 2015 r. po nałożeniu kary finansowej.

Nowy poziom w eskalowaniu napięcia na Bałtyku wprowadziło kilkanaście niebezpiecznych przelotów myśliwców „Su-24” nad amerykańskim niszczycielem „USS Donald Cook”. Rosyjskie samoloty przez dwa dni operowały w pobliżu amerykańskiego krążownika, w tym czasie przelatując wielokrotnie w minimalnej odległości od amerykańskiej jednostki zdołały wyłączyć jego elektronikę. Pomimo tego, że rosyjskie Ministerstwo Obrony tłumaczyło, że załogi „Su-24” wykonywały loty szkoleniowe nad wodami międzynarodowymi Bałtyku, to nie ulega wątpliwości, że była to symulacja prawdziwego ataku w wykonaniu rosyjskich myśliwców. Aktywność i prowokacyjne zachowania Federacji Rosyjskiej w regionie Morza Bałtyckiego nie zmniejszyły się w ostatnich latach. W lipcu 2019 r. litewskie ministerstwo obrony przekazało informację, że myśliwce natowskiej misji „Baltic Air Policing” wielokrotnie startowały w trybie alarmowym w celu przechwycenia rosyjskich samolotów, które naruszyły przestrzeń powietrzną na Litwie i w Estonii. Za przykład może posłużyć działanie z lipca 2019 r., kiedy przechwycono samolot rozpoznawczy „Il-20”, samoloty transportowe „Il-76” i „An-26”, samolot pasażerski „An-24” oraz myśliwce „Su-24” i „Su-35”²¹. Podsumowując, celem wzmożonej aktywności rosyjskich samolotów nad Bałtykiem jest podkreślenie swojej siły, wywarcie nacisku na kraje bałtyckie oraz zabezpieczenie dotychczasowych wpływów w regionie.

ROSYJSKA KONCEPCJA WOJNY HYBRYDOWEJ JAKO ZAGROŻENIE DLA PAŃSTW BAŁTYCKICH

Rosyjska koncepcja *wojny nowej generacji* nie jest niczym nowym w dziejach wojen i myśli wojskowej. Pierwowzór stanowiła teoria wojen buntowniczych, którą sformułował pułkownik Jewgienij Messner²² w latach 60. XX w. Poprzez wojnę buntowniczą rosyjski strateg

²⁰ *Żelazny Wilk nie odstraszy Rosjan. Litwa boi się wojny o korytarz*, <https://tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/zelazny-wilk-nie-wystrasz-rosjan-co-zagraza-litwie,521612.html> (30.12.2019).

²¹ *Łotwa zaniepokojona ćwiczeniami okrętów Floty Bałtyckiej*, <https://biznesalert.pl/lotwa-zaniepokojona-cwiczeniami-okretow-floty-baltyckiej/> (30.12.2019).

²² Jewgienij Messner (ur. 1891 r. w Odessie, zm. 30 września 1974 r. w Buenos Aires) – rosyjski wojskowy, w trakcie I wojny światowej Szef Sztabu Frontowej 15 Dywizji Piechoty. Po wybuchu rewolucji bolszewickiej w Rosji walczył po stronie wojsk „białych” pod dowództwem generała Antona Denikina. W 1920 r. awansował na pułkownika, pełniąc

rozumiał konflikt, w którym dominującą rolę odgrywały działania nieregularne tj. dywersja, terror, partyzantka czy powstanie²³. W ocenie Messnera kluczowym elementem było manipulowanie nastrojami ludności zamieszkującej teren konfliktu. Działanie o charakterze psychologicznym miały na celu podważenie zaufania i szacunku do władzy państwowej, a idąc dalej wywołanie strachu wśród społeczeństwa, który przerodzi się w panikę. Skuteczność powyższej koncepcji w dużej mierze uzależniona była od działań propagandowo-informacyjnych. Odziaływanie informacyjne w ramach wojen buntowniczych miało przygotować pole pod klasyczną dywersję i sabotaż. Należy jednak podkreślić, że grupy dywersyjne biorąc udział w działaniach, nie mogły być traktowane jako regularne wojsko. Istotą było „odpaństwowienie” sił zbrojnych w celu odcięcia się od konfliktu przez państwo inicjujące i nadania mu rangi wojny domowej.

Wojna buntownicza Jewgienija Messnera znalazła swoje odzwierciedlenie w XXI w. w koncepcji Szefa Sztabu Generalnego Federacji Rosyjskiej Walerego Gierasimowa. Podobnie jak to miało miejsce w koncepcji Messnera, rosyjski generał na pierwszy plan wysunął nieregularne formy prowadzenia operacji wojennych. Chodzi tu zwłaszcza o wykorzystanie tak zwanego „potencjału protestu”, czyli antysystemowych ruchów społeczeństwa w danym kraju. W rozumieniu Gierasimowa polegają one na konfrontacji prowadzonej z wykorzystaniem narzędzi informacyjno-psychologicznych, które służą do izolowania danego państwa, wprowadzenia sankcji ekonomicznych lub blokowania szlaków komunikacyjnych. Proces ten dokonuje się poprzez uzyskanie kontroli nad legalnymi władzami w tym partiami politycznymi, strukturami społecznymi, organizacjami pozarządowymi oraz środkami masowego przekazu²⁴. Wraz z przejściem kontroli nad organami politycznymi realizowane są działania zmierzające do wytworzenia wśród ludności atakowanego państwa niekorzystnego wizerunku kulturowo-historycznego. Kluczową rolę w tym procesie odgrywa umiejętnie zorganizowana propaganda, która służy do manipulacji świadomością społeczną w celu wykreowania pogłębiającej się atmosfery nieufności, a w konsekwencji do destabilizacji i chaosu w państwie²⁵.

Powyższe założenia teoretyczne są wykorzystywane w praktyce przez Federację Rosyjską w regionie Morza Bałtyckiego. Momentem zwrotnym do realizacji polityki agresywnej był wybuch konfliktu na Ukrainie w 2014 r. Od czasu wspomnianego konfliktu Rosja podjęła aktywne działania na rzecz zwiększenia swoich wpływów w państwach bałtyckich poprzez

obowiązki szefa sztabu Kornilowskiej Dywizji Uderzeniowej. Po przegranej „białych” emigrował na Balkany. W 1931 r. zaczął wykładać w Akademii Wojskowej w Belgradzie, gdzie otrzymał kolejno stopień doktora i profesora nauk wojskowych. Po agresji III Rzeszy na Jugosławię i upadku tego państwa rozpoczął kolaborację z nazistami, służąc jako oficer w wydziale propagandy Wehrmachtu. Po upadku nazistowskich Niemiec został internowany w Liechtensteinie. W 1947 r. wyemigrował do Buenos Aires w Argentynie, gdzie aktywnie działał w związku rosyjskich emigrantów wojskowych, pisząc liczne prace z zakresu wojskowości. (Vide Sykuliski 2015, s. 105).

²³ L. Sykuliski, *Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera*, Przegląd Geopolityczny, Tom 1, Kraków 2015, s. 108

²⁴ M. Wojnowski, *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” nr 13 (7), Warszawa 2015, s. 19.

²⁵ В. Герасимов, *Ценность Науки в Предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий*, Военно-промышленный курьер, No. 8 (476) 2013 Moscow, <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>.

kompleksową politykę informacyjną, nakierowaną na zamieszkujące je mniejszości rosyjskojęzyczne. Główną platformą rosyjskiej wojny informacyjnej są media społecznościowe, a także lokalne lub zarejestrowane w krajach Unii Europejskiej telewizje, portale informacyjne oraz czasopisma. W narracji prowadzonej w mediach kontrolowanych przez Kreml dominuje przede wszystkim tematyka rzekomego łamania praw mniejszości rosyjskojęzycznych w tym wykreowania antyeuropejskiego obrazu państw Zachodu jako łamiących podstawowe prawa człowieka. Należy podkreślić, że w swym dążeniu do konfrontacji z Zachodem Rosja ma wiele atutów, do których należy zaliczyć między innymi powołaną w 2013 r. międzynarodową agencję „Rosja dzisiaj” (RT), która połączyła telewizję „Russia Today”, radio „Gołos Rossii” i agencję „RIA Novosti”²⁶. Utworzony w ten sposób państwowy koncern ma na celu utrzymanie dyskursu imperialnego, zapewniając przewagę informacyjną nad Zachodem. Prym w tej retoryce wiodą portale „Sputnik” oraz „Baltnews”, które przedstawiają negatywny obraz Unii Europejskiej oraz NATO obarczając je winą o dążenie do nowej zimnej wojny. Silne zaplecze medialne to również telewizja, która wciąż pozostaje najpopularniejszym źródłem informacji w regionie. Za przykład może posłużyć platforma telewizyjna stworzona przez koncern „Baltic Media Alliance” (BMA), która retransmituje specjalnie zmodyfikowane treści wyprodukowane przez telewizję rosyjską. Rozpowszechnianie fałszywych wiadomości (tzw. *fake news*) jest szerszą strategią walki politycznej, która w dużej mierze trafia do młodszego pokolenia. Źródłem najczęściej są internetowe portale społecznościowe tj. Facebook czy Twitter, gdzie tworzone są fałszywe konta. Za przykład działania rosyjskiej dezinformacji może posłużyć operacja prowadzona w związku wyborami prezydenckimi w Stanach Zjednoczonych, podczas której rosyjskie firmy kupiły ponad 3 tysiące reklam na Facebooku za 100 tysięcy dolarów, a promowane były na 470 fałszywych kontach²⁷.

Dominującym nurtem rosyjskiej propagandy w krajach bałtyckich jest sięganie po stereotypy historyczne. Zmanipulowane fakty historyczne są sprowadzane do rosyjskiej propagandowej wizji świata, służą głównie osłabianiu negatywnych dla Rosji konotacji oraz gloryfikacji sowieckiej przeszłości Litwy, Łotwy i Estonii. Wzmacnianiu negatywnych skojarzeń służy również nawiązywanie do czasów II wojny światowej i zarzucanie państwom bałtyckim kooperację z III Rzeszą, a także walkę przeciwko Związkowi Radzieckiemu. Propagandowe eksploatowanie historii to również pozytywne przedstawianie okresu radzieckiej okupacji oraz wybielania zbrodni stalinowskich na mieszkańcach państw bałtyckich. Ponadto w rosyjskiej propagandzie walka o niepodległość krajów bałtyckich przedstawiana jest jako sieć intryg zachodnich polityków wymierzonych przeciwko Rosji. Manipulacje informacjami obejmują również obecność wojsk Sojuszu Północnoatlantyckiego w krajach bałtyckich, czego przykładem był fałszywy raport o gwałcie przez niemieckich żołnierzy stacjonujących w ramach NATO na

²⁶ Raport roczny litewskich służb specjalnych za rok 2016, vsd.lt, Wilno 2017; <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2017/03/2016-gr%C4%97smi%C5%B3-vertinimas.pdf> (30.12.2019).

²⁷ K. Chaykowski, *Facebook Says Fake Accounts Likely Tied To Russia Bought \$100,000 In Political Ads*, <https://www.forbes.com/sites/kathleenchaykowski/2017/09/06/fake-facebook-accounts-likely-tied-to-russia-bought-100000-in-political-ads-company-says/#5e6bdd1b69b7> (30.12.2019).

15-letniej dziewczynie z domu dziecka w litewskiej miejscowości Jonava²⁸. Według raportu litewskich służb działania dezinformacyjne połączone są z atakami cybernetycznymi, czyli rozprzestrzenianiem szkodliwego oprogramowania w instytucjach państwowych. Przykładem użycia wrażliwych danych było rozpowszechnienie fałszywej informacji na temat orientacji seksualnej litewskiego ministra obrony Raimundasa Karoblisa. Do włamania doszło na portalu prywatnej litewskiej telewizji „tv3.lt”, gdzie zamieszczono wiadomość, że minister obrony narodowej napastował seksualnie dziennikarza radiowego i przyznał się do tego, że jest gejem²⁹. Za atak hackerski odpowiedzialna była grupa powiązana z rosyjskim wywiadem, co odzwierciedla długoterminowe interesy Federacji Rosyjskiej, których idea jest utrzymanie kontroli oraz wpływów w przestrzeni informacyjnej byłych republik radzieckich.

W ramach działań o charakterze niemilitarnym Federacja Rosyjska wywiera nacisk na kraje bałtyckie również w sferze gospodarczej. Należy podkreślić, że wody międzynarodowe Morza Bałtyckiego mają fundamentalne znaczenie w rosyjskiej strategii uniezależnienia eksportu gazu i ropy naftowej od państw tranzytowych położonych między Federacją Rosyjską a Europą Zachodnią³⁰. Tym samym polityka gospodarcza wobec krajów bałtyckich zmierza do zapewnienia sobie optymalnych warunków współpracy gospodarczej oraz utrzymanie pozycji lidera w szczególności na europejskim rynku energetycznym. Realizacja powyższych celów jest możliwa dzięki kontroli państwowej nad wielkimi firmami rosyjskimi. Przykład stanowi koncern Gazprom, który jest jednym z największych producentów gazu na świecie. Działalność Gazpromu ma kluczowe znaczenie dla rosyjskiej gospodarki narodowej, generując 12% produkcji przemysłowej w Rosji oraz 16% wartości rosyjskiego eksportu³¹. Ponadto koncern może dyktować ceny, utrzymywać kontrolę oraz używać monopolu gazowego jako presji gospodarczej i politycznej w basenie Bałtyku. Taka strategia rosyjskiej spółki jest niekorzystna dla państw bałtyckich i wiąże się z prowadzeniem trudnej polityki negacyjnej z gazowym gigantem. W wypadku Litwy, Łotwy i Estonii objawia się to wprowadzaniem nieformalnych sankcji, odcinaniem dostaw pod różnymi pretekstami. W najtrudniejszej pozycji pod tym względem jest Łotwa, w której pozycja Gazpromu jest najsilniejsza, dzięki czemu koncern kontroluje przesył i dystrybucję gazu.

Presja ekonomiczna stosowana przed Federacją Rosyjską polega również na wprowadzeniu embarga ekonomicznego wobec państw basenu Morza Bałtyckiego. W 2014 r. odczuły je kraje bałtyckie, kiedy Federacja Rosyjska wprowadziła embargo na towary spożywcze z Unii Europejskiej. Dla Litwy, Łotwy i Estonii oznaczało to utratę istotnego rynku eksportowego, w szczególności produkcji rolnej, oraz dochodów z tranzytu towarów. Należy podkreślić, że dla Litwy i Estonii dostawy z Rosji to 16% całości eksportu, a dla Łotwy 11%. Tym samym straty

²⁸ Lithuania looking for source of false accusation of rape by German troops, <https://www.reuters.com/article/us-lithuania-nato-idUSKBN15W1JO> (30.12.2019).

²⁹ Rosjanie zaatakowali szefa MON Litwy, <https://niezalezna.pl/214595-rosjanie-zaatakowali-szefa-mon-litwy> (30.12.2019).

³⁰ P. Żurawski vel Grajewski, *op. cit.*, s. 43.

³¹ T. Młynarski, *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Kraków 2011, s. 169.

Litwy wyniosły 910 mln euro (2,6% udziału w PKB), a Łotwy i Estonii odpowiednio – 72 i 67 mln euro, co daje 0,4 i 0,3% udziału w PKB³². Działania wojny nowej generacji o charakterze hybrydowym objawiają się również w dążeniu do przejmowania przedsiębiorstw, wobec których Kreml jest w stanie sterować strumieniami rodzimych towarów eksportowych przez obniżanie taryf kolejowych na ich przewóz przez własne terytorium³³. W efekcie dochodzi do obniżenia skali rosyjskiego tranzytu przez terytorium Litwy, Łotwy i Estonii, co wyróżnia rosyjskie porty nad Bałtykiem. Zmniejszona rentowność portów krajów bałtyckich przekłada się na niską dochodowość, a co za tym idzie, zmniejszenie wpływów budżetowych.

Wyżej wymienione instrumenty i metody oddziaływania Rosji, związane z tak zwanymi „środkami aktywnymi”, mogą płynnie przejść w podwyższoną aktywność rosyjskich służb specjalnych. Najlepszym przykładem silnej reprezentacji resortów siłowych w regionie Bałtyku jest Federalna Służba Bezpieczeństwa (FSB) oraz Federalna Służba Ochrony (FSO), które odpowiadają za ochronę wywiadowczą w Obwodzie Kaliningradzkim. O zwiększonej aktywności rosyjskich służb świadczą raporty opublikowane przez Estońską Służbę Wywiadu Zagranicznego (Välisluureamet), która wskazuje na zagrożenia hybrydowe, polityczne oraz militarne³⁴. Estoński wywiad szczególną uwagę zwraca na Federalną Służbę Bezpieczeństwa, która stara się werbować agentów wśród mieszkańców Estonii odwiedzających Rosję. Wywiad z terytorium jest szybszy i skuteczniejszy, umożliwia bowiem szybką identyfikację oraz werbunek, zwłaszcza gdy takiej osobie przydarzy się złamać prawo podczas pobytu w Rosji. Na takie działanie narażeni są w szczególności rosyjskojęzyczni mieszkańcy terenów przygranicznych, którzy często jeżdżą do Rosji. Warto podkreślić, że działania wywiadowcze to nie tylko klasyczne szpiegostwo, lecz także wykorzystanie technicznego i intelektualnego potencjału rosyjskiego wywiadu dla realizacji interesów gospodarczych państwa. W tym zakresie rosyjski wywiad szczególną wagę przywiązuje do monitorowania środowisk biznesowych i medialnych w krajach bałtyckich.

PODSUMOWANIE

Reasumując, region Morza Bałtyckiego stanowi ważny instrument w rosyjskiej polityce bezpieczeństwa ze względu na ulokowane w nim interesy polityczno-gospodarcze. Uwarunkowania te sprawiają, że pierwszoplanowym celem na Kremlu są działania zamierzające do zapewnienia nieskrępowanej wymiany handlowej na tym akwenie oraz osłabienia więzi transatlantyckich. Skutkuje to prowadzeniem polityki o charakterze hybrydowym, gdzie kluczową rolę odgrywa umiejętne tworzenie atmosfery niestabilności i strachu. Jest ona szczególnie odczuwalna w państwach bałtyckich, wobec których Federacja Rosyjska stosuje kompleksowe działania

³² *The Russian Embargo: Impact on the Economic and Employment Situation in the EU*, [http://www.euro.parl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2014/536291/IPOL_BRI\(2014\)536291_EN.pdf](http://www.euro.parl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2014/536291/IPOL_BRI(2014)536291_EN.pdf) (30.12.2019).

³³ P. Żurawski vel Grajewski, *op. cit.*, s. 43.

³⁴ *Wywiad Estonii: Rosyjskie operacje wpływu w Europie będą kontynuowane*, <https://www.cyberdefence24.pl/wywiad-estonii-rosyjskie-operacje-wplywu-w-europie-beda-kontynuowane> (30.12.2019).

o agresywnym charakterze w sferze informacyjnej, polegające na rozsiewaniu kłamstw w formie propagandy. Zazwyczaj odnosi się ona do tematów dotyczących systemu politycznego, sytuacji gospodarczej oraz kwestii bezpieczeństwa państw bałtyckich. Głównym celem takich zabiegów jest wpłynięcie na opinię publiczną poprzez przekonanie odbiorców, że członkostwo w UE i NATO przynosi więcej strat niż zysków. Polityka skłócania społeczeństwa na tle etnicznym jest możliwa dzięki utrzymaniu przychylnych dla Rosji środowisk politycznych i gospodarczych w krajach bałtyckich. Uwarunkowania te powodują, że obawa przed radykalizmem Rosjan może doprowadzić państwa bałtyckie do całkowitego ograniczenia praw mniejszości, co może zostać skutecznie wykorzystane przez rosyjską propagandę w celu znalezienia pretekstu do interwencji.

Obok manipulacji informacyjnych Rosja demonstruje swoją siłę militarną, której przewaga ilościowa w najważniejszych systemach uzbrojenia dodatkowo wpływa na poziom zagrożenia państw bałtyckich. Działalność wojskowa skupia się przede wszystkim na wzmacnianiu potencjału wojskowego oraz licznych manewrach, które wskazują możliwość ustanowienia na Bałtyku obszaru Anti-Access/Area Denial. Powyższe czynniki powodują, że zagrożenie ze strony Rosji dla państw bałtyckich jest realne, choć bezpośredni atak militarny wciąż jest mało prawdopodobny. Pomimo tego rosyjska działalność o charakterze hybrydowym w regionie Morza Bałtyckiego stanowi poważne wyzwanie dla państw bałtyckich w sektorze politycznym, gospodarczym i obronnym.

BIBLIOGRAFIA

- Eberhardt Adam, Menkiszak Marek. 2016. Obwód Kaliningradzki 2016, społeczeństwo, gospodarka, armia. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia.
- Dura Maksymilian. 2018. Wpływ Marynarki Wojennej RP na rosyjską Flotę Bałtycką, <https://www.defence24.pl/wplyw-marynarki-wojennej-rp-na-rosyjska-flote-baltycka-opinia>.
- Chaykowski Kathleen. 2019. Facebook Says Fake Accounts Likely Tied To Russia Bought \$100,000 In Political Ads, <https://www.forbes.com/sites/kathleenchaykowski/2017/09/06/fake-facebook-accounts-likely-tied-to-russia-bought-100000-in-political-ads-company-says/#5e6bdd1b69b7>.
- Estonia Ethnic Group. „Index Mundi”. 2019. www.indexmundi.com/estonia/ethnic_groups.html.
- Gawęda Marcin. 2018. Twierdza Kaliningrad. Rosja umacnia „bastion”, <https://www.defence24.pl/twierdza-kaliningrad-rosja-umacnia-bastion-analiza>,
- Герасимов Валерий. 2013. Ценность Науки в Предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий, Военно-промышленный курьер, No. 8 (476) 2013 Moscow. <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>.
- Latvia Ethnic groups. „Index Mundi”. 2019. www.indexmundi.com/latvia/ethnic_groups.html.
- Lithuania looking for source of false accusation of rape by German troops. 2019. <https://www.reuters.com/article/us-lithuania-nato-idUSKBN15W1JO>,
- Mickiewicz Piotr. 2013. „Morze Bałtyckie w rosyjskiej polityce zagranicznej i strategii morskiej”. Rocznik Integracji Europejskiej nr 7: 147–161.

- Młynarski Tomasz. 2011. *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ruszel Mariusz. 2016. *Bezpieczeństwo energetyczne w regionie Morza Bałtyckiego [w:] Współczesne uwarunkowania bezpieczeństwa europejskiego, 175–185*, Gdynia: Wydawnictwo BP.
- Raport roczny litewskich służb specjalnych za rok 2016. 2017. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2017/03/2016-gr%C4%97smi%C5%B3-vertinimas.pdf>.
- Rosyjskie zdolności w zakresie środków izolowania pola walki (A2AD) – wnioski dla NATO. 2016. <https://www.defence24.pl/rosyjskie-zdolnosc-w-zakresie-srodkow-izolowania-pola-walki-a2ad-wnioski-dla-nato>.
- Sykulski Leszek. 2015. „Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera”. *Przegląd Geopolityczny Tom (11): 103-112*.
- Wilk Andrzej. 2017. „Ćwiczenia Zapad-2017 – wojna (na razie) informacyjna”. *Ośrodek Studiów Wschodnich 249: 1–7*.
- Wojnowski Michał. 2015. „Koncepcja ‘wojny nowej generacji’ w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej”. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 13 (7): 13–39*.
- Zielonka Mateusz. 2018. *Iskandery ćwiczą w Obwodzie Kaliningradzkim*, <https://www.defence24.pl/iskandery-cwicza-w-obwodzie-kaliningradzkim>”.
- Żelazny Wilk nie odstraszy Rosjan. Litwa boi się wojny o korytarz. 2019. <https://tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/zelazny-wilk-nie-wystraszy-rosjan-co-zagraza-litwie,521612.html>.
- Żurawski vel Grajewski Przemysław. 2011. „Strategia Federacji Rosyjskiej wobec państw Morza Bałtyckiego”. *Analizy Natolińskie 4(52): 1–62*.